

8. *Disputatur quid significet in novo Testamento item dispensatio.* — Quando *exerceatur propria dispensatio in lege.* — At in novo Testamento ad altiore, spiritualem scilicet significationem vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, juxta illud 2 Corinth. 4: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei,* et 2 Petr. 4: *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Unde etiam ipsa distributio, seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari, 1 Corinth. 9: *Dispensatio mihi credita est;* ad Ephes. 3: *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis;* ad Coloss. 1: *Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi.* Sic etiam dixit Bernardus ad Eugenium, libro 3 de Considerat., capite 3: *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio.* Hinc ergo ulterius translata est hæc vox, ad significandum particularem actum hujus potestatis administratiuæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur: sic etiam dantur dispensationes voti et juramenti, de quibus aliis locis dictum est. Ita ergo in præsentī accommodata est vox dispensationis, ad significandam particularem mutationem legis per relaxationem obligationis ejus circa unam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, et ideo liberatio unius ab illa obligatione, et non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est: nam quia lex in communi ponitur, et in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, ut a tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdum necessarium, aut conveniens est. Unde dispensatio tunc propriissime fit, quando obligatio legis, quæ antea et communitatem et talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cum maneat lex communitatem obligans circa eandem materiam.

9. *De mutatione legis quæ fit per commutationem vel compensationem.* — *Quid sit permissio in materia legis.* — *Quid significet nomen licentia.* — Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum commutationis, seu compensationis, quæ revera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis; tamen quando non tollitur per puram privationem (ut sic dicam), sed loco illius aliquod aliud onus imponitur,

vocatur commutatio, vel compensatio, ut quando alicui relaxatur jejuniū cum onere recitandi Rosarium, vel quid simile; et quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, servata proportione: et ideo de his videri possunt quæ in simili diximus, tractando de voto. Hic demum adverti potest, solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis* et *licentiæ*, quæ tamen voces generaliores sunt, et ideo sunt explicandæ. Permissio enim non solum dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando connivetur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec punitur violator legis, et hæc non est dispensatio, ut per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam sinitur quis agere contra præscriptum legis non solum impune, sed etiam immaculate. Sicut autem diximus de abrogatione, quod potest fieri, vel auferendo tantum, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest: nam interdum est pura, et tunc habet modum permissionis, et per se hoc solum requirit; interdum vero potest per prohibitionem fieri, ut si Prælati non solum auferat a subdito obligationem audiendi Missam, verbi gratia, sed etiam prohibeat illam audire, etc. Nomen etiam licentiæ latius patet quam nomen dispensationis: omnis enim dispensatio recte dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia est dispensatio: nam sæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solum est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, ut maxime in religiosiis statutis videre licet: nam religiosus non debet loqui, aut exire domo sine licentia; cum tamen illa datur, non proprie in lege dispensatur, sed potius completur modus operandi lege præscriptus, et ideo talis licentia non requirit causam ejusdem rationis, nec propriam potestatem jurisdictionis, sed alicujus administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

10. *De nomine interpretatio, et quomodo a dispensatione differat.* — His addenda est *interpretatio* legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longe diversæ, ut dixi late lib. 6 de Voto, cap. 9; nam ibi dicta de dispensatione et interpretatione voti eandem rationem habent in dispensatione et in-

interpretatione legis, et ideo non sunt hic repetenda. Differt ergo interpretatio a dispensatione, quod non tollit obligationem legis, sed declarat legem interdum non obligare. Unde dispensatio a voluntate proxime pendet, et gratiæ ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potius est, et rationem justitiæ involvit: unde si fiat privatim, ad judicium prudentis pertinet; si vero fiat ex potestate, est quasi juridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solum in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest, ut si fiat interpretatio, quod lex sit injusta, et ideo omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis, in universali consequenter declaratur legis obligationem cessasse, vera fit interpretatio, et tamen illa non dicitur abrogatio legis, sed cognitio, vel judicium nullitatis ejus. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona, vel casu, quod in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipsa de se, eadem, et eodem modo perseverans, invenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel a principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare: unde interpretatio in quadam significatione magis stricte dicitur illa quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat D. Thomas, 2. 2, quæst. 120. Illamque vocavit emendationem legis, seu epikiam, Aristoteles 5 Ethicor., cap. 10, non quia in lege fuerit proprius error, qui postea per interpretationem emendetur, et ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad externam speciem, et quoad generalem vigorem verborum: nam lex generaliter loquitur, et verbis suis non potest singulares casus excipere, et ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos revera non comprehendit; et quia hoc declarat epikia, ideo emendatio legis dicitur.

11. *Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ non est dispensatio.* — Atque hinc etiam obiter colligitur variationem quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probat, quia propria dispensatio legis est mutatio ejus, hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ, quæ est alterum extremum a quo pendet obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento et termino et ex utriusque mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materiæ mutationem, tunc

lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur: ut, verbi gratia, si quis teneatur promissum solvere, et creditor remittat debitum, jam non obligat lex quæ prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, et sic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, ut infra declarabitur. Ad dispensationem ergo necessarium est ut, perseverante materia et subjecto capaci obligationis legis, tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem ejus: nam si solum subtrahitur legi materia, vel subjectum, circa quod possit operari, seu obligationem inducere, ipsa de se eadem semper manet, et ex se habet, non ut semper, et in omni casu obliget, sed cum certis circumstantiis: et hac ratione lex jejunandi obligat hominem sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, non quia ipsa mutetur, sed quia moraliter jam non est idem subjectum, ad quod loquitur lex.

12. *Objectio.* — *Solutio.* — Objicies, quia supra dictum est aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ: talis autem videtur esse hæc mutatio. Respondeo, illud genus mutationis solum contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conservantis, quia tunc transit de esse ad non esse, et ita mutatur. At vero quando mutatio materiæ solum est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantum non obligat, et ideo non mutatur ipsa nec variatur, quia semper fuit ita constituta. Urgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse, sed tantum obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quam antea esset; per mutationem autem materiæ minime, quia a principio constituta est circa talem materiam, et cum talibus conditionibus, et non alio modo. Sicut præcepta affirmativa pro quibusdam temporibus obligant, et non pro aliis, non quia ipsa mutantur, sed quia sunt a principio ita constituta, et quia hæc est eorum natura; ita ergo in præsentī cogitandum est.

13. *De mutatione legis secundum quid quæ fit per suspensionem.* — Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem ejus, quam vocavimus mutationem secundum quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum ejus ad tempus: et non immerito potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi: nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio

temporalis, et ex hac parte minus perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, et tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione: tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem ejus, dicitur tantum suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem, et tunc ad epikiam pertinet: interdum vero a superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro brevi tempore, vel etiam pro uno

tantum actu, ad faciendum aliquod opus servile in tali die festo, propter specialem causam, et tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus mutationes illis vocibus significatas in legibus esse posibles: quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, et per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, et ideo de lege in communi hæcenus dictum sit.

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITUM LIBRI SECUNDI

DE LEGE ÆTERNA, NATURALI, ET JURE GENTIUM.

- CAP. I. *An sit aliqua lex æterna, et quæ necessitas illius.*
- CAP. II. *De materia legis æternæ, et de actibus ab illa imperatis.*
- CAP. III. *In quo actu existat lex æterna, et an sit una vel multiplex.*
- CAP. IV. *An lex æterna sit causa aliarum legum, et per illas obliget.*
- CAP. V. *In quo consistat lex naturalis.*
- CAP. VI. *An lex naturalis sit lex divina præceptiva.*
- CAP. VII. *De materia legis naturalis, ac de ejus præceptis.*
- CAP. VIII. *An lex naturalis una sit.*
- CAP. IX. *Utrum lex naturalis obliget in conscientia.*
- CAP. X. *Utrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed ad modum virtutis.*
- CAP. XI. *Utrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*
- CAP. XII. *Utrum lex naturalis non solum prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.*
- CAP. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint.*
- CAP. XIV. *An jus naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam.*
- CAP. XV. *An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali.*
- CAP. XVI. *Utrum in lege naturali habeat locum epikia seu interpretatio.*
- CAP. XVII. *Utrum jus naturale distinguatur a jure gentium.*
- CAP. XVIII. *Utrum jus gentium aliquid præcipiat vel prohibeat.*
- CAP. XIX. *Quomodo jus gentium distinguatur a naturali.*
- CAP. XX. *Aliqua corollaria, et quomodo jus gentium justum sit et mutabile.*

LIBER SECUNDUS

DE LEGE ÆTERNA

ET NATURALI, AC JURE GENTIUM.

Post tractationem de lege in communi, sequitur ut ad singulas species legum descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem et excellentiam, et quia est legum omnium fons et origo. De illa vero brevius disseremus quam de aliis, quia respectu hominum non ita applicatur per seipsam ad usum, seu munus legis, sicut aliæ, et quia magna ex parte solet confundi cum providentia divina, de qua in 1 p. ex instituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem conjungimus, tum ad hujus libri complementum, tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur seu innotescit, et quia differunt tanquam lex per essentiam et per participationem, vel (ut sic dicam) tanquam signum, et significatum, ut declarabimus. Summus autem hic legem naturalem stricte, ut continetur in solo lumine naturali; nam illa quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, et infra tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licet cum proportione possint ad illam applicari quæ de lege naturali dicemus. Circa quam adverte dupliciter esse hominibus propositam, prius per naturale lumen rationis, secundo per legem Decalogi in tabulis Mosaicis scriptam; et ideo D. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1. 2, q. 94, sub posteriori autem in q. 100.

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem a lege naturali, cujus solam majorem notitiam contulit illa scripta, ideo in præsentem comprehendemus omnia quæ ad illam legem pertinent: quid vero illi adjunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicujus obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, et ibi consequenter videbimus an secundum aliquam rationem lex illa Decalogi

cessaverit, vel adhuc duret. Denique quia jus gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in hujus libri fine declarabimus.

CAPUT I.

UTRUM SIT ALIQUA LEX ÆTERNA, ET QUÆ SIT EJUS NECESSITAS.

1. *Primum argumentum.* — *Secundum.* — *Tertium.* — *Quartum.* — Ratio dubitandi est, quia lex necessario requirit aliquem cui possit imponi; sed ab æterno non fuit aliquis capax legis: ergo nec lex aliqua æterna esse potuit. Major patet, quia lex est actus imperii; repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solum fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec imperium. Secundo, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec jurisdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret: sed lex est actus gubernationis et domini, seu jurisdictionis: ergo eadem ratione potuit esse æterna. Tertio: de ratione legis est promulgatio, ut diximus; sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum solum potuit promulgari: ergo. Quarto, si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter et absolute necessaria et immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex est per se et absolute necessaria, ut supra dictum est: ergo nulla est lex æterna.

2. *Dari legem æternam communis theologorum sententia est.* — Nihilominus communis sententia theologorum est, dari in Deo legem quamdam æternam. Ita docet D. Thomas 1. 2, q. 91, art. 1, et 93 per totam; et ibi Cajetanus, Soto et alii; Vincentius Belluacus in Specul.